

**UNIVERSITATEA „NICOLAE TITULESCU”
FACULTATEA DE DREPT**

TEZĂ DE DOCTORAT

**ROLUL PRACTICII JUDECĂTOREȘTI
ÎN ELABORAREA DREPTULUI**

REZUMAT

Conducător de doctorat:

Prof. univ. dr. Nicolae POPA

Student doctorand:

Cornelia Beatrice Gabriela DINU (ENE-DINU)

BUCUREȘTI

2012

CUPRINS

INTRODUCERE	6
CAPITOLUL I – Considerații generale privind izvoarele dreptului	
Secțiunea 1 Noțiunea de izvor de drept. Clasificarea izvoarelor dreptului.....	18
1.1.Noțiunea de izvor de drept.....	18
1.2.Clasificarea izvoarelor dreptului	20
1.2.1. Izvoarelor dreptului în sens material	20
1.2.2. Izvoarelor dreptului în sens formal	23
Secțiunea a 2-a Privire istorică asupra izvoarelor formale ale dreptului	25
Secțiunea a 3-a Prezentarea izvoarelor formale ale dreptului	40
3.1Cutuma.....	40
3.1.1. Prezentare generală	40
3.1.2. Clasificarea normelor cutumiare	42
3.1.3. Rolul normelor cutumiare în dreptul contemporan	44
3.1.4. Rolul cutumei în dreptul Uniunii Europene și în dreptul internațional public	45
3.2. Doctrina.....	47
3.2.1. Perspectiva istorică a doctrinei ca izvor de drept	48
3.2.2. Doctrina – izvor de drept în dreptul contemporan	51
3.2.3. Rolul doctrinei în dreptul internațional public.....	53
3.3. Practica judecătorească și precedentul judiciar	54
3.3.1. Prezentare generală	54
3.3.2. Privire istorică asupra practicii judecătorești și precedentului judiciar	57
3.3.3. Jurisprudența în cadrul bazinelor de civilizație juridică	64
A. Semnificația jurisprudenței în sistemele de drept din bazinul anglo-saxon	66
B. Semnificația jurisprudenței în sistemele de drept din bazinul romano-germanic.....	66
C. Semnificația jurisprudenței în sistemele de drept ale statelor socialiste	67
D. Semnificația jurisprudenței în sistemele de drept filozofico-religioase și în	

sistemele tradiționale de drept.....	68
3.3.4. Autoritatea precedentului în familiile de drept	69
A. Precedentul în sistemele de drept anglo-saxone	71
B. Precedentul în sistemele de drept romano-germanice	74
3.4. Actul normativ	78
3.4.1. Prezentare generală	78
3.4.2. Clasificarea actelor normative	79
3.4.3. Câteva aspecte de tehnică legislativă	80
CAPITOLUL AL II-LEA – Practica judecătorească și precedentul judiciar – izvoare formale ale dreptului în dreptul român – privire specială asupra recursului în interesul legii și deciziilor Curții Constituționale	
Secțiunea 1 Recursul în interesul legii	85
1.1. Scurt istoric	85
1.2. Constituționalitatea demersului Înaltei Curți de Casație și Justiție în pronunțarea deciziilor recursului în interesul legii	89
1.3. Recursul în interesul legii – izvor actual de drept	95
1.4. Regimul juridic al deciziilor pronunțate în recursul în interesul legii și rolul acestora de sursă a dreptului – studii de caz	100
1.5. Despre recursul în interesul legii generat de cauza <i>Atanasiu c. România</i>	115
Secțiunea a 2-a Deciziile Curții Constituționale	118
2.1. Prezentarea generală a Curții Constituționale	118
2.1.1. Componenta Curții și statutul judecătorilor	118
2.1.2. Atribuțiile Curții Constituționale	121
2.2. Controlul constituționalității actelor de reglementare primară	132
2.3. Efectele deciziilor Curții Constituționale	138
2.3.1. Aspecte generale	138
2.3.2. Efectele deciziilor Curții Constituționale asupra textului normativ declarat neconstituțional	153
2.3.3. Caracterul obligatoriu al deciziei Curții Constituționale față de instanțele judiciare	154

2.4. Cooperarea Curții Constituționale cu alte instituții ale statului	161
 CAPITOLUL AL III-LEA – Jurisprudența Curții de Justiție a Uniunii Europene	
Secțiunea 1 Rolul jurisprudenței CJUE în sistemele de drept anglo-saxone și în sistemele de drept romano-germanice	165
Secțiunea a 2-a Hotărârile pronunțate de CJUE în materie preliminară	173
2.1. Competența CJUE în materie preliminară. Condițiile cererii de pronunțare a unei hotărâri preliminare	173
2.1.1. Noțiunea de „instanță națională”	174
2.1.2. Investirea facultativă sau obligatorie a CJUE	177
2.1.3. Formularea cererii de solicitare a unei hotărâri preliminare	181
2.2. Obiectul cererii de pronunțare a unei hotărâri preliminare	183
2.2.1. Interpretarea dreptului European	184
2.2.2. Aprecierea validității actelor Uniunii Europene	192
2.3. Procedura de soluționare a cererii de pronunțare a unei hotărâri preliminare de CJUE	194
2.3.1. Procedura ordinară	194
2.3.2. Procedura accelerată	198
2.3.3. Procedura de urgență	198
2.4. Efectele hotărârilor preliminare	201
2.4.1. Autoritatea hotărârilor preliminare	201
2.4.2. Efectul retroactiv al hotărârilor preliminare	205
Secțiunea a 3-a Rolul instanțelor naționale în integrarea normelor europene în dreptul intern.....	207
3.1. Armonizarea procedurală pe cale jurisprudențială	207
3.2. Impactul hotărârilor preliminare pronunțate de CJUE asupra activității instanțelor din România	213
3.3. Agentul Guvernului României și rolul său în cadrul procedurii prevăzute de art. 267 TFUE	218
3.4. Câteva aspecte privind procedura prealabilă CJUE reflectate în proiectul Codului de procedură civilă	221

3.4.1. Suspendarea judecării cauzei de către instanța națională	221
3.4.2. Căile de atac prevăzute de dreptul intern împotriva hotărârii instanțelor naționale care solicită sau refuză să solicite pronunțarea unei hotărâri prealabile	224
 CAPITOLUL AL IV-LEA – Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului	
Secțiunea 1 Prezentarea Curții Europene a Drepturilor Omului și a procedurii plângerii în fața acesteia	
1.1. Componenta Curții Europene a Drepturilor Omului	228
1.1.1. Judecătorii	228
1.1.2. Președinția Curții și rolul Biroului	230
1.1.3. Grefa Curții și secretarii juridici	230
1.1.4. Completele de judecători unici, Comitetele, Camerele și Marea Cameră	231
1.2. Procedura în fața Curții Europene a Drepturilor Omului	232
1.2.1. Procedura plângerii adresată Curții	232
1.2.2. Hotărârile	236
1.2.3. Revizuirea hotărârilor și rectificarea erorilor	237
1.2.4. Obligativitatea executării hotărârilor	238
1.2.5. Avizele consultative	238
1.2.6. Reprezentarea în fața Curții Europene a Drepturilor Omului	239
Secțiunea a 2-a Procedura hotărârilor pilot pronunțate de Curtea Europeană a Drepturilor Omului pentru România – autoritate de „lucru judecat” sau autoritate de „lucru interpretat”?	
2.1. Procedura „cauzei pilot”	240
2.2. Privire istorică asupra „cauzelor pilot” pronunțate de Curtea Europeană a Drepturilor Omului	243
2.3. Cauza <i>Viașu c. România</i> și următoarele „hotărâri pilot” pronunțate de Curte pentru România	247
2.4. Cauza <i>Atanasiu c. România</i>	254
2.5. Impactul cauzei <i>Atanasiu c. România</i> asupra legislației române	258
Secțiunea a 3-a Efectele juridice ale hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului	
	264

3.1. Forța obligatorie și neexecutorie a hotărârilor	264
3.2. Supravegherea executării hotărârilor	266
3.3. Autoritatea hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului	268
<i>Concluzii și propuneri de lege ferenda</i>	270
<i>Bibliografie</i>	276

I. CUVINTE CHEIE

Într-un stat democratic, viața socială trebuie să se desfășoare în conformitate cu principiile enunțate de Legea fundamentală și cu respectarea dispozițiilor legale în vigoare, este absolut necesar un organism căruia să îi revină funcția de a interpreta și aplica actele normative și de a restabili ordinea de drept, atunci când aceasta este încălcată.

Separarea puterilor se concretizează, pe de o parte, prin separarea legislativului de guvern, iar pe de altă parte, prin separarea jurisdicțiilor în raport cu guvernării, ceea ce permite controlul acțiunilor acestora din urmă prin judecatori independenți, independența justiției reprezentând premisa statului de drept și garanția fundamentală a unei drepte judecătorești. Pentru asigurarea calității actului de justiție, Constituția României statuează, la art. 124 alin. (3), că judecătorii se supun numai legii, această condiție constituindu-se ea însăși într-o garanție de independență a judecătorului.

Rolul *judecătorului* este acela de a rezolva un litigiu preexistent, printr-un act care spune și înfăptuiește dreptul într-o speță anume. Actul său cuprinde o analiză, rezultatul verificării conformității faptelor litigioase cu normele de drept și o decizie, exprimând voința legii, căreia i se supune.

Judecătorii sunt obligați ca, prin întreaga lor activitate, să respecte supremația legii, drepturile și libertățile persoanelor, precum și egalitatea lor în fața legii, să aplice subiectelor de drept participante la procedurile judiciare, un tratament juridic nediscriminatoriu, oricare ar fi calitatea acestora. Mai mult decât atât, judecătorul nu poate refuza să judece, pe motiv că legea nu prevede, este neclară sau incompletă, în caz contrar fiind vinovat de denegare de dreptate.

Îndeplinind aceste obiective cu rang de misiune legală, judecătorul are, fără îndoială, rolul de interpret al dreptului.

În *jurisprudența* Curții Constituționale, așa cum am arătat în conținutul lucrării, s-a statuat că interpretarea legilor este o operațiune rațională, utilizată de orice subiect de drept, în vederea aplicării și respectării legii, având ca scop clarificarea înțelesului unei norme juridice sau a câmpului său de aplicare.

Instanțele judecătorești - a mai reținut instanța de contencios constituțional - interpretează legea, în mod necesar, în procesul soluționării cauzelor cu care au fost învestite. În acest sens, procesul de interpretare este fază indispensabilă procesului de aplicare a legii.

Complexitatea unor cauze, deduse în fața judecătorului, poate conduce uneori la interpretări și aplicări diferite ale legii în practica instanțelor de judecată. Pentru a se evita posibilele erori de interpretare juridică a unor situații de fapt și pentru a se asigura aplicarea unitară a legii în *practica judecătorească*, a fost creată, de legiuitor, instituția *recursului în interesul legii*. Decizia de interpretare pronunțată în asemenea cazuri nu este extra lege și, cu atât mai mult, nu poate fi contra legem.

Principiul supunerii judecătorului numai față de lege, potrivit art. 123 alin. (2) din Constituție - a subliniat Curtea Constituțională - nu are și nu poate să aibă semnificația aplicării diferite și chiar contradictorii a aceleiași dispoziții legale, în funcție exclusiv de subiectivitatea interpretării aparținând unor judecători diferiți. O asemenea concepție ar duce la consacrarea, chiar pe temeiul independenței judecătorilor, a unor soluții ce ar putea reprezenta o încălcare a legii, ceea ce este inadmisibil, întrucât legea fiind aceeași, aplicarea ei nu poate fi diferită, iar intima convingere a judecătorilor nu poate justifica o asemenea consecință.” De asemenea, Curtea a considerat că “asigurarea caracterului unitar al practicii judecătorești este impusă și de principiul constituțional al egalității cetățenilor în fața legii și a autorităților publice, deci inclusiv a autorității judecătorești, deoarece acest principiu ar fi grav afectat dacă în aplicarea uneia și a aceleiași legi soluțiile instanțelor judecătorești ar fi diferite și chiar contradictorii.

În aceste condiții, având în vedere efectele pe care le au *Deciziile Curții Constituționale* pronunțate în admiterea *excepției de neconstituționalitate* asupra actelor normative în vigoare, precum și *autoritatea de lucru interpretat* a Deciziilor pronunțate de Secțiunile Unite ale Înaltei Curți de Casație și Justiție, recunoscută și respectată de către toate instanțele de judecată din România, putem afirma cu convingere faptul că rolul practicii judecătorești ca izvor de drept este tot mai prezent în sistemul nostru de drept.

În ceea ce privește rolul *Deciziilor Curții Europene a Drepturilor Omului* în elaborarea dreptului, s-a constatat că și acestea joacă un rol important în configurarea realității normative. Am analizat pe larg procedura *hotărârilor pilot* pronunțate de CEDO

și am exemplificat chiar în cazul României faptul că acest tip de hotărâri pot sta la baza elaborării actelor normative, constituind chiar temei al notelor de fundamentare, așa cum se întâmplă cu *cauza Atanasiu c. România*.

Problema divergențelor de ***jurisprudență*** constituie, consecința inerentă a oricărui sistem judiciar care se bazează pe un ansamblu de instanțe de fond având competență în raza lor teritorială.

Curtea Europeană a Drepturilor Omului a constatat că soluționarea diferită a unor cauze similare duce la o stare de incertitudine, care, în final, creează o lipsă de încredere în sistemul judiciar, în condițiile în care acest element este esențial în statul de drept.

Constatările Curții privind inexistența unui remediu eficient care să înlăture caracterul neunitar al jurisprudenței au condus, între altele, la regândirea mecanismului de unificare a practicii judiciare pe calea recursului în interesul Legii și la modificarea dispozițiilor Codului de procedură civilă în sensul reglementării unei proceduri mai suple, care să permită o intervenție rapidă a instanței supreme pentru lămurirea problemelor de drept controversate și aducerea în limite rezonabile a jurisprudenței divergente.

Referindu-ne la ***jurisprudența Curții de Justiție a Uniunii Europene*** afirmăm faptul că, autoritatea unei ***hotărâri preliminare*** constă în forța obligatorie a acesteia față de instanța care a solicitat-o și instanțele care ar judeca cauza în căile de atac, și în aplicabilitatea generală față de celelalte instanțe.

Hotărârile preliminare produc în principiu efecte retroactive de la data emiterii actului și, pe cale de excepție, de la data indicată de către Curte în hotărârea respectivă.

O ***hotărâre preliminară*** produce efecte atât în cauza în care a fost solicitată cât și alte cauze, întrucât interpretarea face corp comun cu dispozițiile interpretate pe care le completează. Curtea de altfel folosește sintagma de a „spune dreptul” („dit pour droit”), în dispozitivul hotărârilor privind interpretarea, ceea ce sugerează că exprimă o regulă de drept sau mai exact că îi oferă o nouă formulare.

Interpretarea dată de către Curte obligă instanțele naționale investite cu litigiul în cadrul căruia a fost solicitată interpretarea, dar autoritatea acestor hotărâri depășește aceste limite având în vedere că și alte instanțe naționale sunt obligate să respecte autoritatea hotărârilor privind interpretarea, pronunțate de către Curte și nu pot da o altă interpretare din proprie inițiativă textelor deja interpretate de către Curte.

Însă instanțele dispun de o alternativă: fie se conformează interpretării oferite de către Curte, fie solicită Curții pronunțarea unei noi hotărâri preliminare în interpretare.

Jurisprudența are, între altele, rolul de a asigura o anumită securitate raporturilor juridice, astfel încât judecătorul va căuta nu doar să rezolve cazul concret, ci și să coordoneze decizia cu celelalte decizii judiciare, să asigure astfel o unitate și o coerență deciziilor date, să desprindă anumite idei directoare în procesul de împărțire a dreptății. Or, această nevoie de unitate și coerență generatoare de securitate face din **precedent** un izvor de justiție, chiar dacă nu un **izvor de drept** în sensul strict.

II. IMPORTANȚA ABORDĂRII TEMEI SUB ASPECT TEORETIC ȘI PRACTIC

Necesitatea realizării unei analize a rolului pe care îl joacă practica judecătorească în procesul elaborării dreptului a devenit o prioritate deoarece activitatea de interpretare a dreptului de către instanțe asigură legătura dintre norma juridică în exprimarea ei teoretică și aplicarea practică a acesteia.

La baza studiului se vor afla atât legislația în domeniile recursului în interesul legii și a soluționării excepției de neconstituționalitate dar și practica instanțelor de judecată din România, a Curții Europene a Drepturilor Omului și a Curții de Justiție a Uniunii Europene, jurisprudență analizată în încercarea de a evidenția rolul acesteia nu numai în interpretarea dar și în crearea dreptului.

Scopul și obiectivul lucrării rezidă în cercetarea aprofundată a izvoarelor dreptului, a practicii judecătorești și precedentului judiciar în sistemul nostru de drept; cercetarea și analiza jurisprudenței instanțelor europene, cu privire specială asupra Curții Europene a Drepturilor Omului și a Curții de Justiție a Uniunii Europene; analiza problemelor teoretice și practice legate de pronunțarea recursului în interesul legii și a deciziilor Curții Constituționale în examinarea excepției de neconstituționalitate precum și condițiile în care Curtea de Justiție a Uniunii Europene pronunță o hotărâre preliminară. Din analiza sistematică a legislației în vigoare și jurisprudenței, din studiul

literaturii de specialitate națională și străină, din urmărirea diferitelor aspecte teoretice și practice, în elaborarea prezentei teme se vor avea în vedere următoarele obiective:

- *efectuarea unei analize științifice a conceptului de izvor de drept;*
- *prezentarea analitică a izvoarelor dreptului*
- *analiza comparativă a izvoarelor dreptului în cadrul diferitelor sisteme de drept;*
- *cercetarea istorică a izvoarelor dreptului, cu privire specială asupra practicii judecătorești și precedentului judiciar*
- *cercetarea importanței deciziilor Înaltei Curți de Casație și Justiție și a Curții Constituționale în interpretarea și elaborarea normelor juridice din cadrul sistemului nostru de drept;*
- *Cercetarea practicii CJUE și CEDO și evidențierea rolului deciziilor pronunțate de aceste instanțe în cadrul sistemului nostru de drept ;*
- *determinarea și analiza aspectelor de procedură;*
- *analiza noțiunii de „hotărâre pilot” precum și a impactului pe care o astfel de hotărâre o are în ordinea juridică internă.*

Prezenta lucrare se dorește a fi o încercare în literatura de specialitate națională de a cerceta, în mod sistemic, practica judecătorească și rolul acesteia în procesul de elaborare și interpretare a dreptului. Lucrarea va îngloba rezultatele obținute prin sistematizarea deciziilor pronunțate în recursul în interesul legii, în soluționarea excepției de neconstituționalitate, în materie preliminară precum și aspecte legate de „hotărârile pilot”.

Semnificația teoretică și valoarea aplicativă a lucrării poate fi estimată sub următoarele aspecte:

- *se va realiza un comentariu sistemic al izvoarelor dreptului pentru a înlesni evidențierea rolului acestora dar și lacunele întâlnite în reglementările naționale în domeniu;*
- *se vor fundamenta teoretic și practic noțiunile de practică judecătorească și precedent judiciar;*

- *se va face o analiză comparativă a sistemelor de drept precum și a rolului pe care îl joacă practica judecătorească și precedentul judiciar în cadrul fiecărui sistem de drept;*
- *se vor înainta propuneri de lege ferenda ce vor contribui la perfecționarea legislației în domeniul recursului în interesul legii;*
- *cercetarea va fi axată pe un areal de metode științifice cum ar fi metoda istorică, logică, sistemică, comparativă, cantitativă și calitativă. Prin metoda istorică se va reconstitui dezvoltarea izvoarelor dreptului din perioada cea mai veche până în prezent. Metoda logică va sta la baza studiului și a sintezei care va rezulta cu argumentarea concluziilor și a propunerilor de lege ferenda. Evidențierea caracterelor și particularităților procedurilor instanțelor europene în pronunțarea unor hotărâri cu rol de izvor de drept. Una dintre metodele aplicate va fi și metoda cantitativă care prezumă studierea și sistematizarea bazei normative, jurisprudențiale și doctrinare, naționale și internaționale, care scot în evidență rolul practicii judecătorești;*
- *rezultatele cercetării vor putea fi utilizate atât la dezvoltarea conceptului de izvor de drept cât și la determinarea categoriilor de hotărâri judecătorești care pot sta la baza modificărilor legislative sau a modului de interpretare a normelor juridice.*

III. CONȚINUTUL LUCRĂRII

Structural, lucrarea va fi compusă din: patru capitole ce se succed logic și organic, concluziile finale și propunerile *de lege ferenda*, urmate de bibliografie.

Capitolul I intitulat **Considerații generale privind izvoarele dreptului** va fi dedicat aspectului teoretic al subiectelor abordate.

În *prima secțiune* se vor analiza noțiunea de izvor de drept precum și clasificarea izvoarelor dreptului. Se consideră că izvorul de drept este forma de exprimare a dreptului și cum această formă poate fi diferită (lege, decret, hotărâre etc. ca forme de exprimare a dreptului), în mod obișnuit se vorbește despre izvoarele dreptului sau mai exact despre izvoarele sale formale, izvorul material fiind reprezentat de condițiile materiale de

existență. În altă opinie, izvorul de drept nu este forma acestuia de exprimare, ci forma de exprimare se materializează în izvor de drept. În această ordine de idei, izvorul de drept este definit ca „materializarea formelor de exprimare a normelor juridice”.

Se mai consideră faptul că, izvoarele dreptului sunt fie surse ale substanței normelor juridice și, sunt factori de timp și spațiu, anumite principii filosofice, morale, religioase, faptele sociale care condiționează orientarea și conținutul dreptului, fie moduri de formare a normelor juridice, acele forme, procedee și acte solemne prin care aceste norme își dobândesc validitatea, formând dreptul pozitiv al unei țări.

Izvoarele, în sens de sursă de cunoaștere a dreptului, sunt documentele dreptului. Aceste izvoare sunt privite dintr-o perspectivă istorică, fiind denumite și vestigii de civilizație juridică. Ele ajută în studiul dreptului la cunoașterea instituțiilor juridice dintr-un anumit sistem de drept, într-o anumită perioadă de evoluție a dreptului.

Plecând tot de la sensul metaforic al sintagmei, izvoarele dreptului au fost numite puncte de emergență a regulii de drept, care sugerează în același timp și originea caracterului ei obligatoriu. Acesta este punctul de plecare a nevoii juriștilor de a descoperi care sunt elementele sociale care au calitatea să exprime regula de drept și să-i afirme caracterul obligatoriu. Analiza izvoarelor dreptului a pus în lumină două accepțiuni ale noțiunii de izvor de drept: izvor de drept în sens material și izvor de drept în sens formal.

În *secțiunea a doua*, se va face o analiză istorică a izvoarelor formale ale dreptului. Dreptul este un fenomen condiționat de timp și spațiu, fiind indisolubil legat de societate, de la primele sale forme primitive de organizare. El nu poate fi privit separat de complexitatea și starea unei societăți, de relațiile care determină, influențează și intercondiționează doemniile economic, social, politic, cultural.

Istoria dreptului, ca totalitate a normelor juridice, se pierde în negura timpului, acesta fiind unul din produsele minții și ale experienței umane, demn de misiunea sa civilizatoare, de scopul său intim corelat cu sensul general al ființării omului în societate.

În cadrul *secțiunii a treia* se realizează prezentarea analitică a izvoarelor formale ale dreptului (cutuma, doctrina, practica judecătorească și precedentul judiciar precum și actul normativ), asigurându-se o atenție deosebită practicii judecătorești și precedentului judiciar.

Capitolul al II-lea intitulat **Practica judecătorească și precedentul judiciar – izvoare formale ale dreptului în dreptul român – privire specială asupra recursului în interesul legii și deciziilor Curții Constituționale**, urmărește să surprindă printr-o analiză minuțioasă, originea, procedura și rolul deciziilor pronunțate de Înalta Curte de Casație și Justiție în soluționarea recursului în interesul legii, precum și ale deciziilor pronunțate de Curtea Constituțională în soluționarea excepției de neconstituționalitate.

Un aspect deosebit de important, care a fost analizat în conținutul acestui capitol se referă la cooperarea Curții Constituționale și a Înaltei Curți de Casație și Justiție cu alte instituții ale statului dar și cu instanțele europene dar și caracterul obligatoriu al deciziilor amintite. Am analizat cu atenție recursul în interesul legii generat de cauza *Atanasiu c. România*.

Capitolul al III-lea intitulat **Jurisprudența Curții de Justiție a Uniunii Europene**, tratează într-o succesiune logică rolul jurisprudenței CJUE în sistemele de drept romano-germanic și anglo-saxon, aspectele procedurale ale pronunțării unei hotărâri preliminare, precum și aspecte legate de integrarea normelor europene în dreptul intern de către instanțele naționale.

Astfel, în *prima secțiune*, ca o scurtă introducere, se face vorbire despre rolul jurisprudenței CJUE în sistemele de drept romano-germanic și anglo-saxon. Este cunoscut faptul că în sistemul de drept anglo-saxon judecătorul este un creator de drept, practica judiciară, precedentul, guvernând desfășurarea raporturilor sociale. În schimb, în sistemele de drept europene, cea care guvernează desfășurarea vieții sociale este legea. Altfel spus, dacă în dreptul anglo-saxon jurisprudența este izvor principal de drept, legea scrisă trecând în plan secundar, constituind o excepție, în dreptul european jurisprudența este doar un izvor secundar de drept, primatul avându-l legea.

Pe fondul acestor sisteme juridice, dreptul comunitar a dezvoltat o ”rețea” de izvoare adaptate specificului naturii lui juridice, clasificarea fiind făcută între izvoare scrise interne (dreptul originar, dreptul derivat acte atipice) și externe (acorduri încheiate de UE, acorduri liant al UE) și între izvoare nescrise interne (principiile generale ale dreptului european, jurisprudența, practica instituțiilor UE) și externe (cutuma internațională).

La începuturile organizării și funcționării comunităților europene, având ca date inițiale valorile și principiile sistemului continental european, judecătorii, în dezbaterile unor spețe noi, nu citau și nu făceau trimitere la alte hotărâri pronunțate în materii similare. Însă, inevitabil, în timp, pentru celeritatea activității Curții, jurisprudența acesteia a fost influențată și a preluat unele concepte din sistemul de drept *common law*. În acest sens, Curtea a început să citeze pasaje și să facă trimiteri exprese la jurisprudența sa anterioară.

Soluțiile date de Curtea de Justiție de la Luxemburg sunt obligatorii doar în ceea ce privește modul în care interpretează dispozițiile dreptului european, dar nu creează norme juridice noi. Totuși, s-a constatat că jurisprudența CJCE, în special cea de început, caracterizată printr-o inventivitate pronunțată, nu poate fi înțeleasă în absența dimensiunii constituționale a tratatelor fondatoare. Dacă dreptul comunitar este autonom și dispune de coerență internă, aceasta se datorează regulilor impuse prin tratate, care sunt constrângătoare pentru statele membre.

Așadar, caracterul ”hibrid” al dreptului european, care este încă un sistem în schimbare, a determinat și a obligat Curtea să aducă precizări, să rezolve și să complimească anumite lacune legislative, asigurând, prin aceasta, dezvoltarea dreptului Uniunii Europene. S-a conturat, astfel, caracterul creator de drept al jurisprudenței acestei instituții, rămânând de apreciat dacă se poate vorbi despre valoarea normativă a jurisprudenței, prin ”nașterea” unor noi reguli de drept.

În acest sens, în doctrina dreptului romano-germanic, autorii au constatat că jurisprudența își produce efectele din perspectiva a două situații diferite, respectiv recunoașterea *de facto* și negarea *de iure*.

Secțiunea a doua tratează aspectele procedurale pe care le necesită hotărârile pronunțate de CJUE în materie preliminară

În cadrul *secțiunii a treia* este analizat rolul instanțelor naționale în integrarea normelor europene în dreptul intern. Integrarea dreptului european în ordinea de drept a statelor membre ale Uniunii europene a fost posibilă prin contribuția esențială a Curții de Justiție care, prin intermediul unei jurisprudențe creatoare de drept, a consacrat principiile fondatoare ale dreptului european.

Consacrarea jurisprudențială a acestor principii își are originile în anul 1963, când Curtea, prin hotărârea pronunțată în cauza *Van Geen en Loos*, a enunțat principiul efectului direct al dreptului european în sistemele de drept naționale ale statelor membre. În anul 1964 a urmat hotărârea pronunțată în cauza *Costa*, prin care Curtea a consacrat principiul supremației dreptului european față de dreptul intern, conform căruia Uniunea reprezintă o nouă ordine de drept, autonomă, a cărei originalitate este determinată de transferul definitiv de competențe din partea statelor membre către Uniune.

Principiul supremației dreptului european, în concepția Curții, implică neaplicarea de drept a normei naționale incompatibile cu norma europeană, iar instanța națională are rolul de a o îndepărta pe prima în favoarea celei de a doua. Norma europeană se substituie normei interne permițând astfel efectul direct dreptului european.

Integrarea acestor principii și, prin intermediul lor, a normelor europene în dreptul intern al statelor membre revine competenței instanțelor judecătorești din statelor membre.

Aceste instanțe naționale judecă cauzele cu care sunt investite în temeiul dreptului procesual specific legislației naționale din fiecare stat. Întrucât normele procesuale diferă de la un stat la altul, este evident că aplicarea principiilor dreptului european diferă în ce privește mijloacele procesuale utilizate de la un stat la altul. Curtea a înțeles să acorde valoare de principiu acestor diferențe, consacrand autonomia procedurală a instanțelor naționale prin jurisprudența sa. Dar autonomia procedurală trebuie să asigure deplina eficacitate a dreptului european prin intermediul unor mijloace procedurale naționale eficiente.

Principiul autonomiei procedurale este o creație a jurisprudenței Curții care, în cauza *Luck* a decis că „prevederile tratatului nu limitează dreptul instanțelor naționale competente de a aplica, dintre diversele mijloace procesuale prevăzute în sistemul de drept național, pe acelea care sunt adecvate pentru garantarea drepturilor conferite de către dreptul comunitar”. În același sens, în cauza *Salgoil* Curtea a precizat că „instanțele interne sunt obligate să asigure protejarea drepturilor, având în vedere că ordinea de drept a fiecărui stat membru are rolul de a indica competențele instanțelor și încadrarea juridică acestor drepturi în temeiul criteriilor prevăzute de dreptul intern”.

În același sens, prin cauza *Rewe*, Curtea a statuat că, conform sistemului de drept „instituit prin prevederile tratatului, astfel cum este cel prevăzut în art. 177, instanțele

naționale pot utiliza orice mijloc procesual prevăzut de dreptul național pentru a garanta respectarea efectului direct al dreptului comunitar în același condiții referitoare la admisibilitate și la procedura de judecată reglementate de dreptul național în scopul de a garanta respectarea acestuia”.

Conform hotărârii pronunțate în cauza *Rewe*, dreptul european se aplică în contextul exercitării normelor procesuale naționale. Prin urmare orice instanță națională poate fi investită cu soluționarea unor cauze în care poate fi incident dreptul european dar nici o instanță, indiferent de natura ei, nu poate respinge un temei de drept european motivând limitele propriei competențe.

Așa fiind, dreptul european poate fi invocat în contextul tuturor stadiilor procesuale prevăzute de dreptul național, indiferent de ramura de drept sau de stadiul procesual al cauzei.

Deși armonizarea procedurală pe cale jurisprudențială pare o misiune dificil de atins, Curtea a stabilit în sarcina instanțelor naționale puncte de reper care urmăresc în esență „fixarea uniformă a unor reguli minimale” care „asigură efectivitatea controlului jurisdicțional”. Printre acestea se impun a fi subliniate dreptul justițiabililor la protecție jurisdicțională efectivă, protecția provizorie a drepturilor invocate de particulari și invocarea din oficiu a aplicării dreptului european, pe care le prezentăm în cadrul lucrării.

Instanțele de judecată din România, în contextul activității de soluționare a cauzelor, au obligația de a face aplicarea principiilor dreptului european, fiind numeroase cauzele în care acestea au decis să facă aplicarea art. 148 alineatul 2 din Constituție care stipulează principiul priorității dreptului european față de dreptul național. Potrivit textului constituțional anterior menționat, „ca urmare a aderării, prevederile tuturor tratatelor constitutive ale Uniunii Europene, precum și celelalte reglementări comunitare cu caracter obligatoriu, au prioritate față de dispozițiile contrare din legile interne, cu respectarea prevederilor din actul de aderare”.

Impactul dreptului european în soluționarea cauzelor de către instanțele de judecată din România poate fi structurat astfel:

1) cazuri în care instanțele soluționează cauzele fără a solicita o hotărâre preliminară și fără aplicarea jurisprudenței europene anterioare (teoria actului clar);

- 2) cazuri în care instanța aplică normele de drept european astfel cum au fost deja interpretate de către Curte (precedentului judiciar consacrat prin jurisprudența Curții) și
- 3) solicitarea unei hotărâri preliminare prin investirea Curții de Justiție.

Al IV-lea capitol intitulat **Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului** evidențiază rolul CEDO în respectarea prevederilor Convenției de către statele membre UE, precum și modalitatea în care hotărârile pronunțate se impun în ordinea juridică internă a statelor, cu privire specială asupra României.

În *primul subcapitol* am prezentat componența Curții Europene a Drepturilor Omului precum și a procedurii plângerii în fața acesteia.

Subcapitolul al doilea încearcă să răspundă întrebării: **„Procedura hotărârilor pilot pronunțate de Curtea Europeană a Drepturilor Omului pentru România – autoritate de „lucru judecat” sau autoritate de „lucru interpretat”?”**

Pentru a răspunde acestei întrebări, am analizat conceptul de „cauză pilot”, atât din punct de vedere istoric, cât și ca impact al procedurii asupra ordinii juridice din România.

În cazul în care Curtea Europeană a Drepturilor Omului este sesizată cu un număr important de cereri care decurg din aceeași cauză, ea poate să decidă alegerea uneia sau mai multor cereri pentru a le trata cu prioritate. Atunci când soluționează o cauză, Curtea urmărește o soluție care se aplică la toate cazurile similare ce ridică aceeași problemă. Decizia care este apoi dată de Curte este o hotărâre pilot. Astfel, Curtea are ca scop să:

1. să ofere orientări clare Guvernului statului pârât cu privire la modul în care să elimine aceste disfuncții;
2. să determine dacă a avut loc o violare a Convenției în cauza respectivă;
3. să încurajeze crearea unei căi de atac interne care să se aplice cazurilor similare (inclusiv celor care sunt pe rolul Curții până la pronunțarea hotărârii pilot) sau cel puțin să conducă la rezolvarea tuturor cazurilor de acest tip prezente în fața Curții Europene a Drepturilor Omului;
4. să identifice funcționarea defectuoasă a legislației interne care stă la baza acestei violări

Procedura hotărârii pilot își propune să ajute autoritățile naționale să elimine problema sistemică sau structurală evidențiată de către Curte dând naștere unor cauze repetitive. În acest sens, Curtea facilitează sarcina Consiliului de Miniștri de a veghea asupra executării fiecăreia dintre hotărârile CEDO de către statul pârât.

Posibilitatea de a suspenda toate celelalte cauze asemănătoare pentru o anumită perioadă constituie o caracteristică esențială a acestei proceduri și oferă un mijloc suplimentar de încurajare a autorităților naționale să ia măsurile care se impun. Procedura hotărârii pilot are rolul de a permite ca remediul cel mai rapid cu putință să fie oferit la nivel național tuturor persoanelor afectate de problema structurală identificată prin hotărârea pilot. Astfel se poate decide, în hotărârea pilot, suspendarea tuturor cererilor asemănătoare în fond pentru timpul necesar punerii în practică a măsurilor cu caracter general capabile să rezolve respectiva problema structurală.

Procedura hotărârii pilot se centrează pe faptul că existând un număr mare de cereri care privesc aceeași problemă juridică, reclamantii obțin mult mai rapid o repunere în drepturi și punerea în aplicare a hotărârii la nivel național, față de situația în care fiecare cauză ar fi fost judecată în mod individual la Strasbourg. Deși nu se poate pretinde că procedura hotărârii pilot reprezintă soluția tuturor problemelor care decurg din volumul de munca excesiv al Curții, se poate afirma că prezintă cel puțin potențialul necesar pentru reducerea în mod vizibil a volumului de lucru al instanței europene, respectiv a numărului de dosare aflate pe rolul Curții și pentru eliminarea anumitor probleme de fond, structurale, care se află la originea cererilor introductive repetitive și a numărului de cazuri identice.

Declarative și cu efecte *inter partes*, hotărârile instanței europene au fost considerate întotdeauna că depășesc cu mult situația din cauzele soluționate prin adoptarea lor și că sunt de natură să creeze nu numai obligația de a le executa prin asigurarea repunerii reclamantului în situația anterioară producerii încălcării dreptului său garantat de Convenție sau/și prin plata „satisfacției echitabile”, eventual acordată de Curte dar și prin impunerea obligației statelor contractante de a adopta măsuri de ordin general, pe plan legislativ ori prin modificarea jurisprudenței instanțelor naționale sau a unor practici administrative, spre a se ajunge la standardele impuse de Convenție în

cadrul respectării ordinii publice europene în domeniul drepturilor omului, adică al înseși drepturilor și libertăților pe care aceasta le protejează.

Ca rezultat al interpretării și aplicării dispozițiilor Convenției, autoritatea de lucru judecat al hotărârilor pronunțate de Curte se împletește cu autoritatea de lucru interpretat, aceasta fiind cea care ridică aceste hotărâri peste limitele cazurilor concrete soluționate.

Potrivit art. 32 din Convenție, *misiunea specifică a instanței europene este interpretarea și aplicarea prevederilor acesteia*. Având la bază aceste dispoziții, sistemul european de protecție a drepturilor omului este un sistem de garanție colectivă a acestor drepturi, pe care statele contractante îl au în vedere nu pe baza principiului reciprocității ci în baza angajamentului comun al lor de a asigura și respecta aceste drepturi.

Instanța europeană a arătat faptul că jurisprudența sa constituie un instrument de armonizare a regimurilor juridice naționale ale drepturilor omului ale statelor contractante, prin luarea în considerare a standardului minim de protecție dat de prevederile Convenției. În acest sens, Curtea a statuat, cu valoare de principiu, într-o hotărâre de speță că *„hotărârile sale au numai rolul de a soluționa cauzele cu care ea este sesizată, ci și pe acelea ca, pe un plan mai larg, să salvgardeze și să dezvolte normele Convenției, contribuind astfel la respectarea, de către state, a angajamentelor pe care acestea și le-au asumat în calitate lor de părți contractante.”*

Autoritatea de lucru interpretat al hotărârilor Curții produce efecte *erga omnes*, statele contractante fiind ținute să aplice prevederile Convenției și interpretările date de Curte noțiunilor acesteia, mai ales că primul care aplică normele europene este judecătorul național, nu cel european.

Efectul direct al hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului este, aproape în unanimitate, admis în sistemele interne.

În lumina dispozițiilor hotărârii pilot Atanasiu, Guvernul României a adoptat O.G. 4/2012 privind unele masuri temporare în vederea consolidării cadrului normativ necesar aplicării unor dispoziții din titlul VII Regimul stabilirii și plății despăgubirilor aferente imobilelor preluate în mod abuziv al Legii nr. 247/2005 privind reforma în domeniile proprietății și justiției, precum și unele măsuri adiacente.

Aceste dispoziții, privite în lumina notei de fundamentare care însoțește O.G. 4/2012, care precizează *“În contextul implementării hotărârii-pilot pronunțate de către*

Curtea Europeană a Drepturilor Omului în Cauză Maria Atanasiu și alții împotriva României, ...” întăresc rolul de izvor de drept pe care îl au hotărârile pilor pronunțate de Curtea Europeană a Drepturilor Omului.

În ultima parte a lucrării am concluzionat cele analizate în conținutul acesteia, făcând și propuneri *de lege ferenda* pe aspecte legate de procedura judecării recursului în interesul legii.

BIBLIOGRAFIE

I. TRATATE, CURSURI, MONOGRAFII

1. AUBERT, Jean-Luc, *Introduction au droit*, Paris, 2007
2. AUBRY, Charles ; RAU, Charles-Federic , *Cours de droit civil francais*, vol I, Imprimerie et Librairie Generale de Jurisprudence Marchal et Billard, Paris, 1875
3. BALTARIU, Ion, *Tripticele din Transilvania*, Aiud, 1930
4. BASILLEO, U., *Atti del congresso internazionale di diritto romana e di storia del diritto*, II, verona, 1948
5. BĂDESCU, Mihai, *Familii și tipuri de drept*, București, Edit. Lumina Lex, 2002
6. BĂDESCU, Mihai, *Introducere în filosofia dreptului*, Editura Lumina Lex, București, 2003
7. BĂLAN MIHAILOVICI, Aurelia, *Despre viața cuvintelor și problemele terminologiei actuale*, Ed. Oscar print, Bucuresti, 2009
8. BERGEL, Jean-Louis, *Methodes du Droit. Theorie Generale du Droit*, Dalloz, Paris, 1985
9. BERGEL, Jean-Louis, *Theorie generale du droit*, Ed. 2, Dalloz, Paris, 1989
10. BÎRSAN, Corneliu, *Convenția europeană a drepturilor omului. Comentarii pe articole.*, Vol. II., Editura C.H.Beck, București, 2005
11. BONNECASE, Julien, *La pensee juridique francaise de 1804 a l'heure presente*, vol. 2, Paris, 1933
12. BOROI, Gabriel, *Codul de procedură civilă comentat și adnotat*, vol. I, Editura All Beck, București, 2001
13. BOROI, Gabriel; RĂDESCU Dumitru *Codul de Procedură Civilă – comentat și adnotat*, Editura ALL, București 1994
14. CABRILLAC, Remy, *Introduction au droit*, ed. 2, Ellipses, 1998
15. CANTACUZINO, Matei, *Elementele dreptului civil*, Ed. All, 1998
16. CAPITANT, Henri; TERRE, Francois; LAQUETTE, Yves, *Les grands arrêts de la jurisprudence civile*, Tome I, 11e édition, Paris, Dalloz, 2000, nr. 186
17. CARBONNIER, Jean, *Droit civil. Introduction*, P.U.F., 1996

18. CARBONNIER, Jean, *Flexible droit*, Librairie Generale de droit et de jurisprudence, Paris, 1969
19. CARTOU, Louis; CLERGERIE, Jean-Louis; GRUBER, Annie; RAMBAUD, Patrick, *L'Union Europeenne*, Ed. Dalloz, Paris, 2000
20. CERNEA, Emil ; MOLCUȚ, Emil, *Istoria statului și dreptului românesc*, Casa de editură și Presă „Șansa”, București, 1996
21. CETERCHI, Ioan ; CRAIOVAN, Ion, *Introducere în teoria generală a dreptului*, Editura All, București, 1998
22. CETERCHI, Ion; CRAIOVAN, Ion, *Introducere în teoria generală a dreptului*, București, Edit. All, 1998
23. CETRCHI, Ioan; CRAIOVAN, Ion, *Introducere în teoria generală a dreptului*, Ed. All, București, 2002
24. CHRÎȚĂ, Radu, *Curtea Europeană a Drepturilor Omului – Culegere de hotărâri 2004*, Editura C.H. Beck, București, 2007
25. CIOBANU, Dan, *Introducere în studiul dreptului*, Editura Hyperion, București, 1991
26. CIOBANU, Mihai Viorel, *Tratat de procedură civilă*, vol. II, Editura Național, 1997
27. CIULEI, Georges, *Les tryptiques de Transivanie*, Yutphen, Holland, 1983
28. COHEN-JONATHAN, Gerard; FLAUSS, Jean-Francois, *La reforme du systeme de controle comercieux de la Convention europeenne des droit de l'homme*, Bruylant, Bruxelles, 2005
29. COLLIARD, Claude Albert, *Institutions des relations internationales*, Dalloz, Paris, 1990
30. COLLIN, Ambroise; CAPITANT, Henri, *Cours elementaires de droit civil francais*, t II, , vol. I, Dalloz, Paris, 1928
31. Commentaire Meget, *La Cour de justice – les actes des institutions*, T10, Edition de l'Universite de Bruxelles
32. CONSTANTINESCO, Leontin-Jean *Tratat de drept comparat, Vol. II, Metoda comparativă*, București, Edit. All Educațional, 1998

33. COTEANU, Ion, *Stilistica funcțională a limbii române*, vol. I, Editura Academiei, București, 1985
34. CRAIOVAN, Ion, *Doctrina juridică*, Editura All Beck, București, 1999
35. CRAIOVAN, Ion, *Tratat elementar de teoria generală a dreptului*, București, Edit. All Beck, 2001
36. CRAIOVAN, Ion, *Tratat elementar de teoria generală a dreptului*, Ed. All Beck, București, 2001
37. DAVID, Rene, *Les grands systèmes de droit contemporaines*, Paris, Dalloz, 1950
38. DAVID, Rene; JAUFFRET-SPINOZI, Camille, *Les grands systèmes de droit contemporains*, ed. 10, Dalloz, Paris, 1992
39. DAVID, Rene; JOUVAN, Xavier Blanc, *Le droit anglais*, Presses Universitaires du France, Paris, 1994
40. DELEANU, Ion, *Ficțiunile juridice*, București, Editura All Beck, 2005
41. DELEANU, Ion, *Instituții și proceduri constituționale – în dreptul român și în dreptul comparat*, Editura C.H. Beck, 2006
42. DELEANU, Ion, *Tratat de procedură civilă*, vol II, Editura All Beck, București, 2005
43. DIMIU, Radu, *Stilul judiciar*, Ed. Rosetti, Bucuresti, 2004
44. DJUVARA, Mircea, *Teoria generală a dreptului (Enciclopedie juridică)*, Ed. SOCEC SA, București, 1930
45. DJUVARA, Mircea, *Teoria generală a dreptului. Drept rațional, izvoare și drept pozitiv*, Ed. All Beck, București, 1999
46. DOGARU, Ion, *Elemente de teoria Generală a Dreptului*, Craiova, 1994
47. DOGARU, Ion, *Elemente de teoria Generală a Dreptului*, Craiova, 1994
48. DOGARU, Ion, *Unele considerații cu privire la jurisprudență ca sursă a dreptului*, în *Texte juridice*, Ed. Universul Juridic, Bucuresti, 2011
49. DRĂGANU, Tudor, *Introducere în teoria și practica statului de drept*, în *Constituția României, Comentariu pe articole*, coordonatori MURARU, Ion; TĂNĂSESCU, Simina Elena, Ed. C.H. Beck
50. DUMITRESCU, Corina Adriana, *Introducere în teoria izvoarelor dreptului*, București, Edit. Paideia, Colecția Paideia-Științe, Seria Drept, 1999

51. DUMITRIU, George, *Curs de drept roman*, București, 1948
52. DUPUY, Marie, *Droit international public*, Dalloz, Paris, 1995
53. FOUCHARD, Paul, *Vers un procès civil universel? Les règles transnationales de procédure civile de l'Américan Law Institute*, Paris, 2001
54. FRISON, Daniele, *Introduction au droit anglais et aux institutions britanniques*, Ellipses, 2000
55. FROMONT, Michel; RIEG, Alfred, *Introduction au Droit Allemand*, Tome I, Ed. Cujas, Paris, 1977
56. FRUTH OPRIȘAN, Despina, *Puterea judecătorească și independența judecătorului*, București, Edit. Scripta, 2003
57. FUEREA, Augustin, *Drept comunitar european. Partea generală*, Editura All Beck, București, 2003
58. GARMONSWAY, George Norman, *The Pinguin English Dictionary*, 1965
59. GEAMĂNU, Grigore, *Dreptul internațional contemporan*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1965
60. GENY, Francois, *Methode d'interpretation et sources en droit prive positif*, Librairie generale de Droit & Jurisprudence, Paris, 1919
61. GERGESCU, V.; MALCU, L., *Istoria Dreptului românesc*, vol II, partea a II-a, Ed. Academiei Române, București, 1987
62. GIRARD, Fabien , *Textes de droit romain*, Paris, 1937
63. GIRARD, Paul, *La garantie d'eviction dans le vente consensuelle. Melange de droit romain*, II, Paris, 1923
64. GRAINE DE BURCA, Paul Craig, *Dreptul Uniunii Europene, Comentarii, jurisprudență și doctrină*, Ediția a IV- a, București, Editura Hamangiu, 2009
65. GROTIUS, Hugo, *Despre dreptul războiului și al păcii*, Ed. Științifică, București, 1968
66. HAMANGIU, Constantin; ROSETTI-BĂLĂNESCU, Ion; BĂICOIANU, Alexandru, *Tratat de drept civil român*, Editura All, București, 1996
67. HAMANGIU, Constantin; ROSETTI-BĂLĂNESCU, Ion; BĂICOIANU, Alexandru, *Tratat de drept civil român*, București, Editura All Beck, 2002, Vol.I
68. HANGA, Vladimir *Istoria dreptului românesc*, Editura Academiei, București, 1987

69. HANGA, Vladimir, *Drept privat roman*, Editura Didactică și pedagogică, București, 1977
70. HANGA, Vladimir, *Dreptul și tehnica juridică*, București, Edit. Lumina Lex, 2000
71. HEGEL, G. W. F. , *Principiile filosofiei dreptului*, traducere de Virgil Bogdan și Constantin Floru, Ed. IRI, București, 1996
72. HEGEL, G.W.F., *Principiile filosofiei dreptului*, București, Edit. IRI, 1996
73. HEGEL, G.W.F., *Principiile filosofiei dreptului*, Ed. IRI, București, 1996
74. IONAȘCU, Traian și col., *Tratat de drept civil*, I, București, 1967
75. IORGOVAN, Antonie, *Drept administrativ, vol. I, Introducere în dreptul administrativ. Organele administrației publice. Funcția publică.*, Ed. All Beck, 2001
76. JHERING, Rudolf von, *Lupta pentru drept*, traducere din limba germană de Andrei Florea, Ed. All Beck, București, 2002
77. JOLIET, Rene *Le droit institutionnelle des Communautés europeennes. Le contentieux*, Faculte de droit, Liege, 1981
78. KELSEN, Hans, *Theorie pure du droit*, Dalloz, Paris, 1992
79. KOVAR, Robert, *Effets der arrêts prejudiciels de la Cour de justice*, Collected courses of the Academy of European law, IV-1, 1995
80. KOVAR, Robert, *La contribution de la CJCE a l'edification de l'ordre juridique communautaire*, Collected courses of the Academy of European law, IV-1, 1995
81. KOVAR, Robert, *Recours prejudiciels en interpretation et en appreciation de validite – Examen de la question prejudicielle par la Cour de Justice*, Juris Classeur Europe, fasc. 360, no. 9-10
82. LAMBERT, Edouard, *La fonction du droit civil compare*, Paris, 1903
83. LATORRE, Angel, *Introducción al derecho*, Barcelona, Editorial Ariel S.A., 1973
84. LEGRAND, Pierre, *Dreptul comparat*, traducere și cuvânt înainte de Raluca Bercea, București, Edit. Lumina Lex, 2001
85. LOSANO, Mario, *Marile sisteme. Introducere în dreptul european și extraeuropean*, București, Edit. All Beck, 2005.
86. MAC CORMICK, Neil; SUMMERS, Robert, *Interpreting Statutes, A Comparatives Study*, Brookfield, V.I Dortmund, Cap. 3–9, 1997

87. MANOLACHE, Octavian, *Tratat de drept comunitar*, Ediția a 5-a, București, Editura C.H.Beck, 2006
88. MARCU, Viorel; DIACONU, Nicoleta, *Drept comunitar general. Tratat*, Editura Lumina Lex, București, 2002
89. MASCHI, C. A., *Studi in onore di Biondi*, III, Milano, 1948
90. MAZILU, Dumitru, *Integrarea Europeană*, Editura Lumina Lex, București, 2001
91. MĂGUREANU, Florea, *Drept procesual civil*, ediția a VII-a, Editura All Beck, 2004
92. METEȘ, Ștefan, *Din istoria vechiului drept românesc în Transilvania*, București, 1935
93. MICESCU, Istrate, *Noul Cod civil si metoda interpretării lui*, în *Curs de drept civil*, Ed. All Beck, Bucuresti, 2000
94. MIDDLETON, Kent; TRAGER, Robert; CHAMBERLIN, Bill, *Legislația comunicării publice*, Iași, Edit. Polirom, 2002
95. MIGA-BEȘTELIU, Raluca, *Drept internațional. Introducere în dreptul internațional public*, ed. a III-a, Editura All Beck, București, 2003
96. MIHAI, Gheorghe, *Teoria dreptului*, ed. 2, Ed. All Beck, București, 2004
97. MIHAI, Gheorghe; MOTICA, Radu *Fundamentele dreptului*, Ed. All, București, 1997
98. MOLCUȚ, Emil, *Analele Universității București, Drept*, București, 1978
99. MOLCUȚ, Emil, *Drept roman*, Ed. Press Mihaela SRL, București, 1999,
100. MOLCUȚ, Emil, *Drept roman*, Edit Press Mihaela S.R.L., București, 1999
101. MOLCUȚ, Emil; OANCEA, Dan, *Drept roman*, Ed. Naturismul, București, 1991
102. MORNIER, Raymond, *Manuel elementaire de droit romain*, I, Paris, 1954
103. MURARU, Ioan, *Drept constituțional și instituții politice*, Editura Proarcadia, București, 1993, vol. I și II.
104. NASCHITZ, Anita; FODOR, Inna, *Rolul practicii judiciare în formarea și perfecționarea normelor dreptului socialist*, București, Edit. Academiei, 1961
105. NECULAESCU, Sache, *Introducere în dreptul civil*, București, Edit. Lumina Lex, 2001 CAPPELLETTI, Mauro, *Le pouvoir des juges*, Economica, 1990

106. NEGRU, Vasile; RADU, Dumitru, *Drept procesual civil*, București, Edit. Didactică și Pedagogică, 1972
107. NGAMBI, Joseph, *Droit communautaire*, Universite Paris I, 2007-2008
108. NICULEASA, Mădălin Irinel, *Modernism și postmodernism în sistemul juridic român*, Edit. Juridică Fokus, 2006
109. NIȚOIU, Roberta, *Teoria generală a dreptului*, București, Edit. Didactică și Pedagogică, 2006,
110. ONICA-JARKA, Beatrice, BRUMAR, Catrinel, DETEȘEANU, Daniela-Anca, *drept internațional public. Caiet de seminar*, Editura C.H. Beck, București, 2006
111. PACTET, Pierre, *Institutions politiques. Droit constitutionnel*, ed. 13, Masson, 1994
112. PARASCHIV, Elena, *Drept privat roman*, Ed. Almarom, Râmnicu Vâlcea, 2003
113. PARASCHIV, Elena, *Izvoarele formale ale dreptului*, Editura C.H.Beck, București, 2007
114. PARASCHIV, Elena, *Legea – izvor de drept. Probleme teoretice și practice în perioada premergătoare aderării României la Uniunea Europeană*, Editura Cartea Universitară, București, 2006
115. PERETZ, Ion, *Curs de istoria dreptului român*, I, București, 1926
116. PESCATORE, Pierre, *Article 177. Traite instituant la CEE – Comentaire article par article*, Ed. Economica, Paris, 1992
117. PESCATORE, Pierre, *Introduction a la science du droit*, Centre universitaire de l'Etat, Luxembourg, 1978
118. PESCHKA, Vilmos, *Judicial practice and jurisprudence as source of law*, Akademiai Kiado, Budapesta, 1974
119. PLANIOL, *Traite elementaire de droit civil*, ed. I, 1899, T1, nr. 14
120. POPA, Carmen, *Teoria generală a dreptului*, București, Edit. Lumina Lex, 2004
121. POPA, Nicolae, *Teoria generală a dreptului*, Editura C.H. Beck, București, 2008
122. POPA, Nicolae, *Teoria generală a dreptului*, Ed. Actami, București, 1998
123. POPA, Nicolae; DOGARU, Ion; DĂNIȘOR, Gheorghe; DĂNIȘOR, Dan Claudiu, *Filosofia dreptului. Marile curente*, Ed. All Beck, București, 2002

124. POPA, Nicolae; EREMIA, Mihai Constantin; CRISTEA, Simona, *Teoria generală a dreptului*, Editura All. Beck, București, 2005
125. POPA, Vasile Val, *Drept privat roman*, Ed. All Beck, București, 2004
126. POPESCU, Sofia, *Concepții contemporane despre drept*, Ed. Academiei Române, București, 1985
127. POPESCU, Sofia, *Statul de drept în dezbaterile contemporane*, București, Edit. Academiei Române, 1998,
128. POPESCU, Sofia, *Statul de drept în dezbaterile contemporane*, Editura Academiei, București, 1998
129. POPESCU, Sofia, *Teoria generală a dreptului*, Ed. Lumina lex, București, 2000
130. POPESCU, Sofia, *Teoria generală a dreptului*, Editura All Beck, București, 2002, p. 186.
131. POPESCU, Sofia, *Teoria generală a dreptului*, Editura Lumina Lex, București
132. PORUMB, Grațian, *Tratat de procedură civilă comentat și adnotat*, vol. II, Editura Științifică, București, 1962
133. RAEPENBUSCH, Sean van, *Droit institutionnel de l'Union Eoropeenne*, Ed. Larcier, 2005
134. REALE, miguel, *Introducciōn al Derecho*, Ediciones Piramide S.A., Madrid, 1993
135. RIDEAU, Joel, *Droit constitutionnel de l'Union et des Communautes europeennes*, ediția a III-a, L.G.D.J., 1999
136. RIGAUX, Francois, *Introduction a la science du droit*, Edition vie ouvriere, Bruxelles, 1974
137. ROUSSEAU, Jean-Jacques, *Contractul social*, Ed. Științifică, București
138. RUIY, Arangio, *Instituzioni di diritto romano*, Napoli, 1960
139. SAUSSURE, Ferdinand de , *Cours de lingvistique générale*, ed. 1971
140. SAVIGNY, F. C. de, *Traite de droit romain*, traducere din limba germană de M. Ch. Guenoux, , vol. I, Paris, 1855
141. SELEJAN-GUȚAN, Bianca, *Protecția europeană a drepturilor omului*, Ediția a 3-a revăzută și adăugită, Editura C.H. Beck, București, 2008
142. SPERANȚIA, Eugeniu, *Introducere în filosofia dreptului*, Tipografia Cluj, 1946

143. STARK, Boris; ROLANH, Henri; BOYER, Laurent, *Introduction au droit*, 5e Edition, Paris, Litec, 2002
144. SUDRE, Frederic, *Drept european și internațional al drepturilor omului*, Editura Polirom, Iași, 2006
145. ȘTEFAN, Tudorel, *Introducere în dreptul comunitar*, București, Editura C.H. Beck, 2006
146. ȘTEFAN, Tudorel; ANDREȘAN-GHEORGHIU, Beatrice, *Drept comunitar*, București, Editura C.H. Beck, 2007
147. TEODORESCU, R., *Problema redactării codurilor*, Tipografia Luceafărul, Bucuresti, 1936
148. TERRE, Francois, *Introduction générale au droit*, 6e Edition, Paris, Dalloz, 2003
149. TERRE, Francois, *Introduction generale au droit*, Dalloz, Paris, 1991
150. TERRE, Francois, *Introduction generale au droit*, ed. 3, Dalloz, Paris, 1996
151. TOADER, Camelia, *Rolul judecătorului în integrarea europeană*, în revista “Studii de drept românesc” nr.1-2/2002, p.61, Ed.Academiei Române
152. TOFAN, Dana, *Drept administrativ*, Editura All Beck, București, 2003, vol. I
153. TOFAN, Mihaela, *Drept financiar european – suport de curs pentru master*
154. ȚINCĂ, Ovidiu, *Drept comunitar general*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1999
155. VĂLLIMĂRESCU, Alexandru, *Pragmatismul juridic*, București, 1927
156. VECCHIO, Giorgio del, *Lecții de filosofie juridică*, Ed. Europa Nova, București, 1992
157. VOICU, Costică, *Teoria generală a dreptului*, Editura Lumina Lex, București, 2002
158. VOICU, Marin, *Protecția europeană a drepturilor omului. Teorie și jurisprudență*, Editura Lumina Lex, 2001
159. VONICA, Romul Petru, *Introducere generală în drept*, București, Edit. Lumina Lex
160. XENOPOL, A. D., *Istoria românilor din Dacia Traiană*, vol. I, 1914
161. ZLĂTESCU, Victor Dan, *Panorama marilor sisteme contemporane de drept*, București, Edit. Continent XXI, 1994 ALEXANDER, R., *Constrained by*

Precedent, „Southern California Law Review”, 63, 1989

II. ARTICOLE ȘI STUDII DE SPECIALITATE

- 162.** ANGELESCU, Constantin, Unificarea legislației Principatelor Unite Române sub domnia lui Alexandru Ioan Cuza, în *Cuza Vodă in memoriam*, Iași, 1973
- 163.** BAIAS, Flavius-Antoni; DUMITRACHE, Bogdan; NICOLAE, Marian, Este admisibilă acțiunea în revendicare a imobilelor preluate fără titlu supuse restituirii în condițiile Legii 10/2001?, în *Revista Română de Drept Privat*, nr. 2/2008
- 164.** BARAV, Ami, *Le renvoi prejudiciel communautaire*, Justice, Revue generale de droit processuel, nr. 6, 1997
- 165.** BOGDAN, Dragoș; SELEGAN, Mihai, *Jurisprudență CEDO – studii și comentarii*, Institutul Național al magistraturii, 2005
- 166.** BOGHIRNEA, Iulia, *Scurt istoric al jurisprudenței ca izvor al dreptului*, In honorem Prof. univ. dr. George Antoniu – Studii Juridice, Editura Sitech, Craiova, 2009
- 167.** BRIBOSIA, Emmanuelle, La prevention des affaires repetitives et les arrêts pilotes, Colloque L’effectivite des arrêts de la Cour europeenne des droits de l’homme, Universite de Limonge, Observatoire des Mutations Institutionnelles et Juridiques (OMIJ), martie 2006
- 168.** CĂPĂȚĂNĂ, Octavian, Jurisprudența ca izvor de drept, *Revista Română de Drept Privat*, nr. 1/2007
- 169.** CHARFI, Mohamed, *Introduction a l’edude du droit*, Troisieme edition revue et augmentee, Editura Ceres, 1997
- 170.** CHIRIȚĂ, Radu, România în fața CEDO (Viașu c. România), în *Curierul Judiciar* nr. 1/2009
- 171.** CHIRIȚĂ, Radu, România în fața CEDO în perioada ianuarie 2009 – iunie 2009, în *Curierul Judiciar* nr. 9/2009
- 172.** CIULEI, V., *La mancipation dans les tryptiques de Transilvanie*, Actes de la XII-eme conference internationale d’etudes classiques, Ecirene București, 1975
- 173.** COMBACAU, Jean, *La coutume, ouverture: de la regularite a la regle*, Droits,

nr. 3, 1986

174. COUTRON, Laurent, *Style des arrêts de la Cour de justice et normativité de la jurisprudence communautaire*, în: Revue trimestrielle de droit européen no.4/2009
175. DELEANU, Ion, Construcția judiciară a normei juridice, „Dreptul”, nr. 8/2004
176. DIAMANT, Betinio, *Jurisprudența, ca izvor de drept în sistemul de drept*, S.D.R. an 11, nr. 1-2, București, ianuarie-iunie 1999
177. DOLDUR, Constantin, *Controlul de constituționalitate în lumina noilor prevederi ale Constituției revizuite*, în Buletinul Curții Constituționale nr.7/2004
178. FRENȚIU, Gabriela-Cristina, *Revendicarea imobilelor preluate abuziv în lumina Deciziei nr. 33/2008, pronunțată în interesul legii de Înalta Curte de Casație și Justiție în Secția Unite*, în Dreptul nr. 7/2009
179. GHEORGHIU, Liana Gabriela, *Recursul în interesul legii – izvor de drept. Aplicarea deciziilor interpretative în timp*, Revista Curentul Juridic, nr. 3-4, 2006
180. GRODZINSKI, M. M., *Recursul și cererea de îndreptare în procesul penal sovietic*
181. *Jurisprudența CEDO – Încălcarea art. 1 din Primul Protocol Adițional. Proprietar inițial și chiriași cumpărători, deopotrivă proprietari legitimi: soluție nedorită de Curte. Cerere de restituire nesoluționată. Confirmarea jurisprudenței Viașu – problemă „sistematică” a mecanismului intern de restituire a proprietăților*, în Revista Română de Jurisprudență nr. 2/2009
182. KAUFMAN, Crina; RĂDULEȚU, Sebastian, *Dreptul la restituire. Noțiunea de „bun” în sensul art. 1 din Primul Protocol Adițional la Convenție. Ingerința nelegală și disproporțională a statului. Obligații „erga omnes” în sarcina statului. Probleme structurale ale sistemului român de restituire a proprietăților. Obligația impusă statului de a reforma acest sistem*, în Revista Română de Jurisprudență, nr. 2/2009
183. KOSZOKAR, Gabor, *Efectele deciziilor pronunțate de Curtea Constituțională în cadrul controlului de constituționalitate a Regulamentelor Parlamentului*, comunicare susținută cu ocazia Zilelor constituționale româno-franceze, ediția a VI-a, București, 2000.
184. KOSZOKAR, Gabor, *Jurisprudența Curții Constituționale a României și*

Convenția Europeană a drepturilor Omului, Conferința Națională, Sinaia, 15-16 iunie 2005

185. KOVAR, Robert, *Voies puvertes aux individus devant les instances nationales, en cas de violation des normes et decisions du droit communautaire*, Institut d'etudes europeennes, ULB, Bruxelles, Ed. Larcier
186. LAGRANGE, Maurice, *L'action prejudicielle dans le droit interne des Etats membres, et dans la jurisprudence de la CJCE*, RTDE, 1974
187. MANOLESCU, Mircea, *Elogiu jurisprudenței*, Revista Dreptul, Anul LXXII, caietul 1, București, 1944
188. MEYLAU, Philippe , *Studii Albertario*, 1, 1953
189. MILITAM, Iona Nely, *Competența Curții Europene de Justiție*, în: Revista Română de Drept Comunitar nr. 1/2004
190. MURARU, Ion; CONSTANTINESCU, Mihai, *Cauzele de inadmisibilitate în jurisdicția constituțională*, Dreptul nr.2/1998
191. NICOLAU, M., *Revue historique de droit francais et etranger*, Paris, 14, 1935
192. NICULESCU-GORPIN, Raluca, *Decizia CEDO: cum vor fi influențați foștii proprietari și implicațiile asupra Fondului Proprietatea*, www.hotnews.ro
193. PERELMAN, Chaim, *Justice Reexamined*, publicat în „Archiv fur Rechts-und Sozialphilosophie” 66/1980 și republicat în „Archiv für Rechts-und Sozialphilosophie”, vol. 93, 2007
194. PIPEREA, Gheorghe, *Precedentul judiciar și aplicabilitatea directă în dreptul intern a reglementărilor comunitare europene*, Revista de note și studii juridice, 2009
195. POPESCU, Sofia, *Din nou despre practica judecătorească, ca izvor formal de drept*, S.D.R. an 11, nr. 1-2, București, ianuarie-iunie 1999
196. POPESCU, Sofia, *Introducere în studiul dreptului*, UNEX-AY-Complex Universitar, București, 1991
197. POPESCU, Sorin; MANEA, Luiza , *Jurisprudența CJUE între sistemul de drept anglo-saxon și cel romano-germanic*, Buletin de informare legislativă, 2/2012
198. RADU PRESCURĂ, Cristina Diana; POPESCU, Roxana Mariana, *Regimul juridic al hotărârilor preliminare CJCE și impactul acestora asupra sistemului de*

drept național, Proiect SPOS, Institutul European din România, 2008

199. RAMUSSEN, Hjalte, *The European Court's Acte Clair Strategy in CILFIT (Or: Acte Clair, of Course! But What does it Mean?)*, în: *European Law Review* nr. 10/1984
200. Rapport sur le theme du colloque, *Le renvoi prejudicial a la Court de Justice des Communautes Europeennes*, 2002
201. SAVU, Monica, *Jurisprudența CEDO*, în *Pandectele Române* nr. 2/2009
202. SELEJAN-GUȚAN, Bianca, *Asocierea instanțelor judecătorești la controlul constituționalității legilor în cadrul procedurii invocării și soluționării excepției de neconstituționalitate*, *Revista de Drept Public*, nr.1/2003
203. SHINER, Roger, *A Treatis of Legal Philosophy and General Jurisprudence*, *Legal Institutions and the Sources of Law*, Springer, 2005
204. TĂNĂSESCU, Elena Simina, *Despre constituționalizarea dreptului european*, în: *Revista română de drept comunitar* nr.2/2008, Editura Wolters Kluwer
205. TOADER, Camelia, *Constituționalizarea dreptului comunitar. Rolul Curții de Justiție a Comunităților Europene*, în *Revista română de Drept Comunitar* nr.2/2008
206. TOMULESCU, Constantin Ștefan, *Autour de l' expression aphocatum pro uncis duabus*, *Revue internationale des droits de l'antiquite*, Bruxelles, 16, 1969
207. ULIESCU, Marilena, *Un drept privat european*, comunicare prezentată la Sesiunea științifică a Institutului de Cercetări Juridice din 17 aprilie 2008, în *Dreptul comunitar și dreptul intern*, Ed. Hamangiu, 2008
208. VELU, Jacques; ERGEC, Rusen, *La Convention europeenne des droits de l'homme*, Bruylant, nr. 1237, 1990

III. JURISPRUDENȚĂ

A. Deciziile Cuții Constituționale

1. Decizia nr. 81 din 15 iulie 1994, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 14 din 25.01.1995

2. Decizia nr.45/1994 și nr.46/1994, publicate în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.131 din 27 mai 1994
3. Decizia nr.1/1995, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.16 din 26 ianuarie 2005
4. Decizia nr.317/2006, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.446 din 23 mai 2006
5. Decizia nr.601/2005, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.1022 din 17 noiembrie 2005
6. Decizia nr.45 din 17 mai 1994, publicate în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.131 din 27 mai 1994
7. Decizia nr.46 din 17 mai 1994, publicate în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.131 din 27 mai 1994
8. Decizia nr.317 din 13 aprilie 2006, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.446 din 23 mai 2006.
9. Decizia nr.989/2008, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.716 din 22 octombrie 2008
10. Decizia nr.990/2008, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.716 din 22 octombrie 2008
11. Decizia nr.601/2005, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.1022 din 17 noiembrie 2005
12. Decizia nr.602/2005, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.1027 din 18 noiembrie 2005
13. Decizia nr. 1490/2010, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 861 din 22 decembrie 2010
14. Decizia nr.44/1993, publicată în Monitorul Oficial al României, nr. 190 din 10 august 1993
15. Decizia nr.46/1994, publicată în Monitorul Oficial al României, nr. 131 din 27 mai 1994
16. Decizia nr.196/2004, publicată în Monitorul Oficial al Romaniei, Partea I, nr. 417 din 11 mai 2004

17. Decizia nr.120/2004, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.296 din 5 aprilie 2004
18. Decizia nr.73/1996, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.255 din 22 octombrie 1996
19. Decizia nr.126/1995, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.51 din 13 martie 1996
20. Decizia nr.1018 din 19 iulie 2010, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.511 din 22 iulie 2010
21. Decizia nr. 952 din 6 iulie 2010, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 524 din 28 iulie 2010
22. Decizia nr.1106 din 22 septembrie 2010, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.672 din 4 octombrie 2010
23. Decizia nr.78 din 13 septembrie 1995, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.294 din 20 decembrie 1995
24. Decizia nr. 584 din 13 iunie 2007, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 457 din 6 iulie 2007
25. Decizia nr. 421 din 9 mai 2007, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.367 din 30 mai 2007
26. Decizia nr. 93/2000, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 444 din 8 septembrie 2000
27. Decizia nr. 528 din 2 decembrie 2007, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 90 din 26 februarie 2008
28. Decizia nr. 2 din data de 04.04.2011, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 350 din 19.05.2011

B. Hotărâri ale Curții de Justiție a Uniunii Europene (Curtea de Justiție a Comunității Europene)

1. CJCE, 21.05.1977, *Haegen*, C-107/76
2. CJCE, 17.09.1997, C-54/96
3. CJCE din 15 iulie 1964, *Flaminio Costa c. E.E.L.C 6/64*
4. CJCE, 29.11.2001 *De Coster*, C-17/00

5. CJCE, 17.09.1997, *Dorsch*, C-54/9
6. CJCE, 06.07.2000, *Abrahamsson & Andersson*, C-407/98
7. CJCE, 02.03.1999, *Eddine El-Yasni*, C-416/96
8. CJCE, 21.03.2000, *Gabalfrisa*, C-110/98 – C-147/98
9. CJCE, 06.10.1981, *Beoekmeulen*, C-246/80
10. CJCE, 01.12.1970, *Union nationale des mutualites socialistes/La Marca*, C-32/70
11. CJCE, 16.10.1997, *Garofalo*, C-69/96, C- 79/96
12. CJCE, 30.03.1993, *Corbiau*, C-24/92
13. CJCE, 26.11.1999, *ANAS*, C-192/98
14. CJCE, 05.03.1986, *Greis Unterweger*, C-318/85
15. CJCE, 18.06.1980, *Borker*, C-138/80
16. CJCE, 21.04.1984, *Pardini*, C-338/83
17. CJCE, 09.12.1965, *Heissische Knappschaft*, C-44/65
18. CJCE, 22.04.1997, *Eunice Sutton*, C-66/95
19. CJCE, 04.11.1997, *Parfums Christian Dior*, C-337/95
20. CJCE, 06.10.1982, *Cilfit*, C-283/81
21. CJCE, 22.10.1987, *Foto-Frost*, C-314/85
22. CJCE, 06.10.1982, *SRL Cilfit și Lanificio di Gavardo SPA*, C-283/81
23. CJCE, 06.12.2005, *Gaston Schul Douane*, C-461/03
24. CJCE, 19.03.1964, *Unger*, C-75/63
25. CJCE, 30.01.1997, *Wiljo/Belgische Staat*, C-178/95
26. CJCE, 20.03.1997, *Phytheron Int./Bourdon*, C-352/95
27. CJCE, 26.01.1993, *Telemarsicabruzzo*, C-320/90
28. CJCE, 10.03.1981, *Irish Creamery Milk Suppliers Association*, C-36/80
29. CJCE, 14.07.1998, *Safety Hi-tech*, C-284/95
30. CJCE, 16.12.1981, *Foglia Novelo*, C-244/80
31. CJCE, 01.04.1982, *Holdijk*, C-141/81
32. CJCE, 19.03.1993, *Banchero*, C-157/92
33. CJCE, 23.11.1977, *Enka*, C-38/77
34. CJCE, 12.05.1964, *Wagner*, C-101/63
35. CJCE, 25.02.1999, *Carbonari*, C-131/97

36. CJCE, 19.11.1998, *Berit Hoj Perderson*, C-66/96
37. CJCE, 10.03.1981, *Irish Creamery Milk Suppliers Association*, C-36/80 și 71/80
38. CJCE, 24.10.1973, *Schluter/Hauptzollamt Loerrach*, C-9/73
39. CJCE, 20.05.1975, *Impresa Construzioni comm. Qirinto Mazalai del Renom*, C-111/75
40. CJCE, 15.05.1976, *Frecassetti/Amministrazione delle Finanze dello Stato*, C-113/75
41. CJCE, 15.09.1981, *Lord Bruce of Donington/Aspden*, C-208/80
42. CJCE, 10.07.1986, *Wybot/Faure*, C-149/85
43. CJCE, 29.05.1997, *Kremyow/Autriche*, C-299/95
44. CJCE, 14.12.1982, *Proc. Rep. c./ Waterkeyn*, C-314/81, C-316/81 și C-83/82
45. CJCE, 30.04.1974, *Haegeman c./ Etat Belge*, C-181/73
46. CJCE, *Hauptzollamt Mainz/Kupferberg*, C-104/81
47. CJCE, 05.02.1976, *Conceria Daniele Bresciani c./ Amministrazione italiana delle finanze*, C-87/85
48. CJCE, 24.11.1977, *Razanatsimba*, C-65/77
49. CJCE, 30.09.1987, *Demirel c./ Ville de Schavisch Gmund*, C-12/86
50. CJCE, 20.09.1990, *Sevince c./ Staatsecretaris van Justice*, C-192/89
51. CJCE, 12.12.1972, *International Fruit CO, et a.c./ Produktschap voor Groeten en Fruit*, cauzele reunite C-21/72 la C-24/72
52. CJCE, S.Z. *Sevince c./ Staatsecretaris van Justice*, C-192/89
53. CJCE, 21.01.1993, *Deutsche Shell AG. / Hauptzollamt Hamburg-Harburg*, C-188/91
54. CJCE, 18.10.1990, C-297/88
55. CJCE, 17.07.1997, *Leur Bloem c./ Inspecteur del Belastingdient/Ondernemingem Amsterdam 2*, C-28/95
56. CJCE, 25.06.1992, *Federconsorzi c./ AIMA*, C-88/91
57. CJCE, 18.07.2007, *Ministero dell Industria, dell Comercio e dell Artigianato c./ Lucchini SpA*, C-119/05
58. CJCE, 13.12.1989, C-322/88
59. CJCE, C-195/08 PPU, *Rinau*
60. CJCE, C-296/08 PPU, *Santesteban Goicoechea*

61. CJCE, 11.06.1987, *Pretore di Salo*
62. CJCE, 27.03.1963, *Da Costa*, C-28-30/62
63. CJCE, 13.05.1981, *International Chemical Corporation*, C-66/80
64. CJCE, 24.06.1969, *Milch-Fett und Eierkontor*, C-29/68
65. CJCE, 11.06.1987, *Pretore di Salo*
66. CJCE, 06.10.1982, *Cilfit*, C-283/81
67. CJCE, 13.05.1981, *International Chemical Corporation*, C-66/80
68. CJCE, 02.02.1989, *Pinna*, C-358/87
69. CJCE, 25.05.1987, *H.N.L.*
70. CJCE, *Emesa Sugar*, C.17/98
71. CJCE, 27.03.1980, *Denkavit Italiana*, C-61/79
72. CJCE, 19.10.1995, *Richardson*, C-137/94; CJUE, 13.02.1996, *Societe Bautiaa și Societe francaise maritime*, C-197 și C-252/94
73. CJCE, 19.10.1955, *Richardson*, C-137/94
74. CJCE, 26.04.1994, *Roquette Freres*, C-228/92
75. CJCE, 08.04.1976, *Defrenne*, C-43/75
76. CJCE, 02.02.1988, *Barra/Belgique*, C-309/85
77. CJCE, 15.12.1955, *Bosman*, C-415/93
78. CJCE, 13.02.1996, *Bautiaa și Societe Maritime*, C-197/94 și C-252/94
79. CJCE, 08.04.1976, *Defrenne II*, C-43/75
80. CJCE, 08.04.1976, *Defrene/Sabena*, C-43/75
81. CJCE, 27.03.1980, *Amministrazione delle Finanze dello Stato/Denkavit italiana*, C-61/79
82. CJCE, 17.05.1990, *Barber*, C-262/88
83. CJCE, 26.04.1944, *Roquette Freres*, C-228/92
84. CJCE, 15.10.1980, *Providence agricole de la Champagne*, C-4/79
85. CJCE, 05.02.1963, *Van Gend el Loos*, C-26/62
86. CJCE, 15.07.1964, *Costa/Enel*, C-6/64
87. CJCE, 09.09.1978, *Simmental*, C-70/77
88. CJCE, 04.04.1968, *Luck*, C-34/67

89. CJCE, 19.12.1968, *Salgoil/Ministerul de Comerț Exterior al Republicii Italiene*, C-13/68
90. CJCE, 17.07.1981, *Rewe-Handelsgesellschaft Nord mbH și Rewe-Markt Steffen / Hauptzollamt Kiel*, C-158/80
91. CJCE, 16.12.1976, *Rewe*, C-33/76
92. CJCE, 20.09.2001, *Courage et Crehan*, C-453/99
93. CJCE, 15.05.1986, *Marguerite Johnston/Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary*, C-222/84
94. CJCE, 15.10.1987, *Union nationale des entraineurs et cadres techniques professionnels du football (Unectef)/Georges Heylens s.a.*, C-222/86
95. CJCE, 09.11.1983, *Administration des finances de l'Etat italien contra SpA San Giorgio*, C-199/82
96. CJCE, 19.07.1990, *Factorname*, C-213/90
97. CJCE, 21.02.1991, *Zuckerfabrik Suderdithmarschen A.G/Hauptzollamt Itzehoe*, C-134/88 și C-92/89
98. CJCE, 11.07.1991, *Verholen c/Sociale Verzekeringsbank Amsterdam*, C-87/90 și C-88/90 CJCE, 14.12.1995, *Peterbroek*, C-312/93
99. CJCE, 14.12.1995, *Van Schindel*, C-430/93 și C-431/93
100. CJCE, 10.07.2008, *Ministerul Administrației și Internelor – Direcția Generală de Pașapoarte București/Gheorghe Jipa*.
101. CJCE, *Teresa Zabala s.a/Instituto Nacional de Empleo*, C-422/93, C-423/93 și C-424/93
102. CJCE, 06.04.1962, *Bosch*, C-13/61
103. CJCE, 30.01.1974, *BRT/SABAM*, C-127/73
104. CJCE, 16.12.1981, *Foglia-Novelli*, C-244/80
105. CJCE, Ordonanță, 03.09.1969, *Chanel*, C-31/68

C. Hotărârile Curții Europene a Drepturilor Omului

1. CEDO, *hotărârea Driza c. Albania* din 13.11.2007
2. CEDO, *hotărârea Ramadli și alții c. Albania* din 13.11.2007

3. CEDO, *hotărârea Martins Castro și Alves Carreira de Castro c. Portugalia* din 10.06.2008
4. CEDO, *hotărârea Lukenda c. Slovenia* din 06.12.2005
5. CEDO, *hotărârea Ghico v. Malta* din 17.07.2008
6. CEDO, *hotărârea Hassan și Eylem Zengin c. Turcia* din 19.10.2007
7. CEDO, *hotărârea Olaru și alții c. Moldovei* din 29.07.2009
8. CEDO, *hotărârea Atanasiu și alții c. România* din 12.10.2010, publicată în M. O. Partea I, nr. 778, din 22.11.2009
9. CEDO, *hotărârea Viașu c. România* din 09.12.2008, publicată în M. O. Partea I, nr. 361, din 29.05.2009
10. CEDO, *hotărârea Draon c. Franța* din 05.10.2005
11. CEDO, *hotărârea Broniowski c. Polonia* din 22.06.2004
12. CEDO, *hotărârea Brumărescu c. România* din 28.10.1999, publicată în M.O. Partea I, nr. 414 din 31.08.2000
13. CEDO, *hotărârea Păduraru c. România* din 01.12.2005, publicată în M.O. Partea I, nr. 514 din 14.06.2006
14. CEDO, *hotărârea Marckx c. Belgia* din 13.06.1979
15. CEDO, *hotărârea Canciovici și alții c. România* din 26.11.2002, publicată în M.O. Partea I, nr. 210 din 08.03.2006
16. CEDO, *hotărârea Străin și alții c. România* din 30.11.2005, publicată în M.O. Partea I, nr. 99 din 02.02.2006
17. CEDO, *hotărârea Păduraru c. România* din 26.11.2002, publicată în M. O. Partea I, nr. 514, din 14.06.2006
18. CEDO, *hotărârea Faimblat c. România* din 13.01.2009, publicată în M.O. Partea I, nr. 141 din 06.03.2009
19. CEDO, *hotărârea Katz c. România* din 20.01.2009
20. CEDO, *hotărârea Denes c. România* din 03.03.2009
21. CEDO, *hotărârea Elias c. România* din 12.05.2009
22. CEDO – secția a II-a, cauza *Moșteanu vs. România*, petiția 33176/96 Strasbourg, 22.11.2002
23. CEDO, *hotărârea Irlande c. Royaume-Uni* din 18.01.1978

24. CEDO, *hotărârea Tahsin Acar c. Turcia* din 08.04.2004 tradusă și comentată de C.L.Popescu, în *Pandectele Române*, nr. 3/2004
25. CEDO –Marea Cameră, *Hotărârea din 8 aprilie 2004, hotărârea Assanidze c. Georgia*, tradusă și comentată de C.L.Popescu, în *Pandectele Române*, nr.4/2004
26. CEDO, *hotărârea Maestri c. Italia* din 17 februarie2004
27. CEDO, *hotărârea Broniowski c. Polonia* din 22 iunie 2004
28. CEDO, *hotărîrea Ștefănică c. România*, publicată în *Monitorul Oficial al României*, Partea I, nr. 175 din 15 martie 2011
29. CEDO, *Cauza Dumitru Popescu c. România*, *Hotărârea* din 26 aprilie 2007
30. CEDO, *Cauza Vermeire c. Belgiei*, *Hotărârea* din 29 noiembrie 1991

D. Altele

Rez. DH (96) 251, *Stran și Stratis Andreadis c. Grecia*

Conseil de l'Etat de la Republique Francaise, decizia din 19.06.1964, *Societe des petroles Shell-Berre și alții*; decizia din 01.03.1968, *Sindicat general des fabricants de semoule de France*

Ordonanța CJUE, 13.01.1995, *Roujonsky, C-235/94P*

Curtea Internațională de Justiție, *Cazul Platoului continental al Mării Nordului*, *hotărârea* din 20.02.1969

Curtea de Apel Târgu-Mureș, Secția Civilă, de muncă și asigurări sociale, pentru minori și familie Decizia nr. 215/R/4 aprilie 2006 (nepublicată)

Tribunalul Arad, Sentința civilă nr. 2563 din 27.11.2007, nepublicată

Curtea de Apel Cluj, Decizia civilă nr. 1145/2008 din 14.05.2008, nepublicată

Tribunalul Alba, Sentința civilă nr. 1129/CAF/2008 din 18.09.2008, nepublicată

Curtea de Apel Alba, Decizia civilă nr. 974/CA72008 din 17.09.2008, nepublicată

Tribunalul Sibiu, Sentința civilă nr. 415/CA din 01.07.2008, nepublicată

Ministerul justiției – Sesizarea CSM sub nr. 1795/IJ/1573/SIJ/2006

ÎCCJ, Secțiile Unite, Decizia nr. 4403 din 31.05.2007

IV. LEGISLAȚIE, MONITOARE OFICIALE ȘI WEBSITE-URI

1. Constituția României
2. Codul civil român
3. Noul Cod civil roman
4. Codul de procedură civilă
5. Legea nr. 36/1995, republicată în Monitorul Oficial, Partea I nr. 732 din 18 octombrie 2011
6. Legea nr. 213/1998, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I nr. 448 din 24 noiembrie 1998.
7. Legea administrației publice locale nr. 215/2001, publicată în M.Of. Partea I nr. 204 din 23 aprilie 2001
8. Legea nr. 24/2000 privind normele de tehnică legislativă în elaborarea actelor normative republicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.260 din 21 aprilie 2010
9. Legea nr. 7/2007, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 33 din 17 ianuarie 2007
10. Legea nr. 239/2009, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 403 din 15 iunie 2009
11. Legea nr. 287/2009 privind Codul civil, republicată în M. Of. nr. 505 din 15 iulie 2011
12. Legea 202/2010 privind unele măsuri pentru accelerarea soluționării proceselor, publicată în Monitorul Oficial, Partea I nr. 714 din 26 octombrie 2010
13. Legea 134/2010 privind Codul de procedură civilă, republicată în Monitorul Oficial, Partea I, nr. 545, din 3 august 2012
14. Legea nr. 71/2011 pentru punerea în aplicare a Legii nr. 287/2009 privind Codul civil, publicată în M. Of. nr. 409 din 10 iunie 2011
15. O.G. 4/2012, publicată în Monitorul Oficial, Partea I nr. 169 din 15 martie 2012
16. Decretul nr. 1 din 22 aprilie 1948, publicat în M. Of. Nr. 95 din 1948
17. Hotărârea Senatului României nr.28 din 24 octombrie 2005, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.948 din 25 octombrie 2005
18. Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 148/2005, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 1008 din 14 noiembrie 2005

19. Hotărârea Guvernului nr. 1.825/2005, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 7 din 4 ianuarie 2006
20. Hotărârea Guvernului nr. 1.025/2006, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 704 din 17 august 2006.
21. Hotărârea Parlamentului României nr.4/1992, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.34 din 4 martie 1992
22. Regulamentul (CE) nr. 2201/2003 al Consiliului din 27.11.2001, privind competența, recunoașterea și executarea hotărârilor judecătorești în materie matrimonială și în materia răspunderii părintești, de abrogare a Regulamentului (CE) nr. 1347/2000 (JO L 338, p. 1, Ediție specială, 19/vol. 6, p. 183)
23. Regulamentului pentru organizarea și funcționarea CEDO
24. Regulamentul de procedură al CJCE.
25. Ghidul CJUE destinat reprezentanților părților
26. Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.190 din 10 august 1993
27. Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.16 din 26 ianuarie 1995
28. Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.248 din 31 octombrie 1995
29. Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.171 din 5 mai 1998
30. Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.260 din 13 iulie 1998
31. Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.40 din 31 ianuarie 2000
32. Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.151 din 12 aprilie 2000
33. Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.153 din 13 aprilie 2000
34. Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.164 din 2 aprilie 2001
35. Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.176 din 6 aprilie 2001
36. Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.240 din 10 aprilie 2002
37. Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.217 din 12 martie 2004
38. Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.229 din 16 martie 2004
39. Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.591 din 8 iulie 2005
40. Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.653 din 22 iulie 2005
41. Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.664 din 26 iulie 2005
42. Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.891 din 5 octombrie 2005
43. Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.32 din 17 ianuarie 2007

44. Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.104 din 12 februarie 2007
45. Monitorul Oficial al României nr.162 din 07 martie 2007
46. Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.359 din 25 mai 2007
47. Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.547 din 10 august 2007
48. Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.605 din 14 august 2008
49. Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.256 din 17 aprilie 2009
50. Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.324 din 15 mai 2009
51. Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.404 din 15 iunie 2009
52. Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 531 din 31 iulie 2009
53. Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.291 din 4 mai 2010
54. Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.294 din 5 mai 2010
55. Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.392 din 14 iunie 2010
56. Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.397 din 15 iunie 2010
57. Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.433 din 28 iunie 2010
58. Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.441 din 30 iunie 2010
59. Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.518 din 22 iulie 2010
60. Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.672 din 4 octombrie 2010
61. Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.714 din 26 octombrie 2010
62. Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.807 din 3 decembrie 2010
63. Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.90 din 3 februarie 2011
64. Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.141 din 24 februarie 2011

<http://curia.europa.eu/jurisp>; <http://eurojurnal.eu>

<http://just.ro>

<http://curia.europa.eu>

www.curia.europa.eu

http://www.scj.ro/toader_art1.asp

http://www.coe.ro/adress_ro.html

www.hotnews.ro

<http://iusiuventutis.blogspot.com>

<http://www.lhr.md/news/149.html>

<http://www.jurisprudencedo.com>

<http://scj.ro/decizii.strasbourg.asp>